

NOVA APOLOGETIKA PROF. GRAČANINA

Dr Stjepan Doppelhammer

Vjerodostojnost nadnaravno objavljene religije (Zagreb 1961, str. 408). To je naslov novih skripata dra Đure Gračanina, profesora apologetike na zagrebačkom bogoslovskom fakultetu, koja predstavljaju zreli plod njegova dugogodišnjeg znanstvenog rada. Već sam naslov pokazuje cilj prof. Gračanina. To nije apologetika u običnom smislu riječi, nego iskristalizirana znanost, koja zauzima posebno i trajno mjesto u teološkom studiju i kojoj on sam služi kao jedan od uglednih protagonista. To nije jedan običan školski priručnik, nego pravi znanstveni rad koji zaslužuje dužu pažnju i u ostalom katoličkom znanstvenom svijetu. Može se ubrojiti među klasične autore moderne apologetike.

Knjiga ima tri dijela: Semion antilegomenon, Teorija nadnaravno objavljene religije i Stvarnost nadnaravno objavljene religije.

Naslov prvoga dijela na prvi mah nekako čudno zvuči, ali nam otkriva piščevu originalnost. To su riječi starca Simeona: »Znak kome će se protiviti.« Njima prof. Gračanin sažima smisao čitave povijesti apologetike i daje jedan novi dokaz za božansko podrijetlo kršćanstva (vidi str. 373—377). Kršćanstvo je od svoga pojavljivanja pa kroz sva stoljeća ljudske povijesti uvijek predmet najžešćih napadaja, jer se u svakom pogledu izdiže iznad obične ljudske prosječnosti i svjesno je svog nadnaravnog značaja. Kako je divno čitati izlaganja prvih kršćanskih pisaca! Prof. Gračanin je uložio mnogo truda da nam prikaže dinamiku borbe mladog kršćanstva s rimskom silom i poganskom filozofijom. Oživio nam je Justina, Tertulijana, Origena, Laktacija i dr.

Kako divnu pohvalu daje Tertulijan držanju kršćana pred poganskim sudovima: »Zločinci traže da se sakriju, izbjegavaju da se pokažu; uhvaćeni na djelu, drhću; optuženi, oni nijeću; dapače podvrgnuti mučenju, oni ne priznaju ni lako ni uvijek; osuđeni, oni očajaju... oni ne će da budu počinitelji onoga što priznaju kao zlo. Da li kršćanin čini šta takva? Nijedan se ne crveni, nijedan se ne kaje, osim što nije prije postao kršćaninom. Ako je prijavljen, time se diči; ako je optužen, ne brani se; ispitivan, on sam ispovijeda svoju vjeru; osuđen, on prinosi Bogu hvalu« (str. 29).

A koliko je istom oštroumnosti pokazao Origen u svom odgovoru Celzu, prvom pokušaju da se kršćanstvo prikaže kao čisto naravna tvorevina! Za Celza je uskrsli Isus samo utvara: »Ali kako utvara, pita Origen Celza, koja prolazi i vara, može, nakon što je prošla, činiti takva djela, obraćati tolike duše i uvjeriti ih da sve čine da bi omilile Bogu koji će ih suditi? Kako utvara može istjerati đavole i činiti velika čudesa, ne nastanjujući se na jednom mjestu poput tih bogova s ljudskim likom, nego proširivši se u čitavu svijetu, skupljajući i privlačeći svojim božanstvom sve one koje pronade sklonim čistom životu?« (str. 35).

Prof. Gračanin osobito slijedi bit problematike: s jedne strane nadnaravnost kršćanstva, a s druge strane razumsko opravdanje te njegove nadnaravnosti. Tu je sv. Toma unio potrebno svjetlo: objavu je moguće promatrati

čisto razumski »sub communi ratione credibilitatis«. Mnogo je pažnje posvetio novovjerskom frontalnom napadaju na kršćanstvo: naturalizmu, racionalizmu i biblijskoj kritici, i time je dobro osvijetlio postanak moderne apologetike. To nije više časovita apologija niti »fundamentalna teologija«, nego »nauka o vjerodostojnosti nadnaravno objavljene religije« sa svojim posebnim materijalnim i formalnim predmetom. Napadaj na povijesne temelje kršćanstva dao je prof. Gračaninu priliku da na njihovim brojnim teorijama pokaže finu kritičku oštricu svoga pera. Uopće kroz čitavo djelo često nailazimo na njegove »kritičke osvrte«. Zanimljive su njegove opaske na moderno morfološko tumačenje evanđelja. Na teoriju »literarnih vrsta« navraća se prof. G. i kod teškoća za prikladnost posredne objave (str. 181s, 185s). Pored samo konjekturalnih i provizornih rezultata određivanje pravog smisla riječi Božje objave ne spada na »literarne kritičare, nego službeno neprevrtljivo učiteljstvo Crkve« (str. 185). Lijep je kritički prikaz kumranskih otkrića: »Kumran, daleko od toga da bi pokopao originalnost kršćanstva, postao je, njegovom sjajnom apologijom. On je osvijetlio historijsko zaleđe Novog Zavjeta...« (str. 84).

Kad je u I dijelu prof. Gračanin pokazao da je kršćanstvo nadnaravna religija, on sada u II dijelu traži od kršćanstva znanstvenu legitimaciju za to. Taj dio zaprema najviše stranica i tu je prof. Gračanin pokazao svoje veliko filozofsko znanje.

Najprije je odredio vrlo lijepu definiciju apologetike: *scientia credibilitatis religionis supernaturaliter revelatae naturali rationis lumine acquisita*. Ova definicija sadrži raspravljanje čitavog ovog II dijela. S velikim znanstvenim aparatom prof. Gračanin tumači osnovne pojmove ove definicije. Zadnje riječi označuju metodu apologetike, zatim dolazi razglabanje pojmova: »nadnaravno«, »objava«, »vjerodostojnost«. U drugom su odsjeku istaknute znanstvene pretpostavke apologetike: opstanak Božji te ontički temelj religije i religioznosti.

Kroz cijeli ovaj dio prof. Gračanin neprestano imade pred očima razliku između nadnaravnosti kršćanstva i njegova razumskog obrazloženja. Uvijek znade povući jasnu granicu gdje prestaje razum, a gdje počinje vjera. Time želi sačuvati strogo znanstveni postupak apologetike. Nije pustio po strani nijednu teškoću u tom pogledu. Već kod utvrđivanja metode lijepo tumači njezin odnos prema vjeri: »A apologetika može doduše, kao što to čini teologija u užem smislu, navoditi sv. Pismo, ali ne kao nadahnutu riječ Božju... Jednom, dakako, kad je dokazano na pr., da je Krist poslanik Božji, može se njegovu riječ i auktoritativno pozivati« (str. 114s). Kako brižno tumači »prodor nadnaravna u naravno« (str. 138ss), tako da ga smetaju noviji pokušaji poznatih katoličkih teologa (Lubaca, Rahnera i dr.) koji postavljaju u čovjeka neki »nadnaravni« egzistencijal (str. 150—154). Osobito se na to pitanje često svraća u odsjeku o vjerodostojnosti. Tu nalazimo dva lijepa poglavlja: Sigurnost vjerodostojnosti i sloboda vjerovanja (str. 214—217) i razumske vjerodostojnosti k nadnaravnoj vjeri (str. 217—221). Prof. Gračanin se oslanja na riječi sv. Tome: »...quamvis factum externum revelationis possit naturaliter cognosci ex miraculis evidentibus, tamen motivum formale fidei, scil. Veritas prima revelans, est quid essentialiter supernaturale et non visum, sed creditum« (str. 215). U svom »retrospektivnom osvrtu« prof. Gračanin to ovako prikazuje:

»Došavši jednom do spekulativnog suda vjerodostojnosti, *credibilitatis*, pa i spekulativno-praktičnog vjeroobvezatnosti, *credentitatis*, čovjek u zbilji ima sve razloge da i povjeruje, da bar naravno povjeruje.

Međutim svi njegovi koraci na ovom putu nisu išli za tim da se završe naravno vjerom, nego da nadišavši sve naravne razloge koji su ga nukali da objavu smatra dostojnom vjerovanja, nadnaravno povjeruje. Što to znači? Da iznad svih naravnih razloga usvoji jedan sasvim novi, viši razlog: a u k t o r i t e t B o g a o b j a v i t e l j a, *autoritas Dei revelantis*. Da povjeruje ne zbog razloga vjerodostojnosti nego zbog razloga auktoriteta Objavitelja. Tako međutim povjerovati znači prijeći od naravnog reda k nadnaravnom. Sami naravni motivi vjerodostojnosti tu više ne dostaju. Tu treba svijetlo i poticaj milosti i bez njih nema nadnaravnog čina vjere« (str. 221).

Sva su pitanja u navedenim odsjecima iscrpno obrađena. Prof. Gračani-
nu ništa ne izmiče. On čak tumači filozofski pojam sigurnosti. Vrlo je lijepo riješio teškoće protiv mogućnosti neposredne objave naravnih istina, koja bi se protivila vitalnosti spoznaje, autonomiji našeg uma i naše volje (str. 174s), kao i teškoće protiv prikladnosti posredne objave. Prof. Gračanin kaže: »Sveti je Toma postavio pitanje i o onima, koji žive po šumama, među životinjama te nemaju uopće prilike da čuju propovijedanje riječi Božje; kako će oni doznati za objavu? U naša vremena problem se proširio te obuhvatio i sve one, koji žive u šumi moderne civilizacije, u buci i mehanizmu suvremenog života tako, da do njih praktično ne prodire glas vjesnika riječi Božje« (str. 181). Za ove posljednje prof. Gračanin nalazi rješenje u riječima Fija IX u njegovoj enciklici »*Quanto conficiamur moerore*«: »*Notum Nobis Vobisque est, eos qui invicibili circa sanctissimam nostram religionem ignorantia laborant, quique naturalem legem eiusque praecepta in omnium cordibus a Deo insculpta sedulo servantes ac Deo obedire parati, honestam rectamque vitam agunt, posse, divinae lucis et gratiae operante virtute, aeternam consequi vitam...*« (str. 185). Veliku jasnoću ovog II dijela omogućuju brojni pregledi i sažeti uvodi na prelazima u nove odsjeke. Koliko je prof. Gračaninu stalo do jasnoće pokazuje vrlo lijepa slika za tumačenje pojma vjerodostojnosti na str. 197. u vezi s obavijesti o smrti očevoj.

I kriteriologija vjerodostojnosti dobiva u knjizi prof. Gračanina nove vidike. On je sve dokaze za nadnaravno podrijetlo kršćanstva sakupio u kriterij ličnosti, kriterij nauke i kriterij djela. Tako su dobili na preglednosti, ali i na većoj dokaznoj snazi. Evo kako je lijepo izveden kriterij djela: Povijesna sigurnost Kristovih čudesa, Nadnaravnost Kristovih čudesa (s obzirom na čudesna ozdravljena, na posvemašnje gospodarenje prirodom, na moć nad smrću, na proročko poznavanje budućnosti), Moralne okolnosti svjedoče o nadnaravnosti Kristovih čudesa, Krist čini čudesa da potvrdi svoje Božansko poslanje. Zaglavak čini rasprava o Kristovu uskrsnuću.

III dio prikazuje ostvarenje pomno ispitanih kriterija o nadnaravno objavljenom religiji u kršćanstvu. Najprije je dokazana pouzdanost povijesnih izvora kršćanstva kao i povijesni opstanak Krista. Navedeni su i svi nekršćanski povijesni podaci o počecima kršćanstva: Josip Flavije, Svetonije Tacit, Plinije Mlađi i dr. Samo je dokazivanje postavljeno u ovaj okvir: Temeljno pitanje o Kristu kao Božjem poslaniku prošireno je još s dvije tvrdnje: o sinovstvu Božjem i opće-obvezatnom značaju Kristove nauke za sve ljude. Sve je drugo uklopljeno u odsjek »Vjerodostojnost Kristovih izjava«.

Tako se dobila jasna slika svega dokazivanja. Kriterij ličnosti donosi u novom svjetlu dokaz iz Starog Zavjeta: Unaprijed naviještena ličnost, jedinstven povijesni slučaj. Čitavu argumentaciju lijepo popunjuje kratki prikaz usporredbe kršćanstva s idejno-religioznim strujanjima grčko-rimskog svijeta, budizmom, islamom, gnosticizmom i Mojsijevom religijom.

Konačno prof. Gračanin raspravlja posljedice dokazane vjerodostojnosti kršćanstva i ističe obavezu prihvaćanja objavljene religije za pojedince i ljudsku zajednicu.

Na koncu moramo reći da lijepi raspored čitavog gradiva kao i nadasve lijepi stil uvelike olakšavaju čitanje ovog strogo znanstvenog i vrlo opsežnog djela. Prof. Gračanin je u kolotečini najnovijih naučnih zbivanja. Vrlo ugodno djeluje na pr. citiranje govora kard. Bee iz godine 1960. u vezi t. zv. »pionirskih« radova na području biblijske znanosti (str. 186s). Jednako tako prof. Gračaninu treba priznati veliku znanstvenu lojalnost. Nastojajo je da ne mimoide nijedan prigovor koji se dosad iznosio protiv nadnaravnog značaja kršćanstva. Tako je donio i neznanstvene pokušaje fabuliziranja Kristova života u novija vremena (str. 80—82).

Prof. Gračaninu čestitamo na tako uspješnom djelu. Zahvalni smo mu za golemi trud koji je u njega uložio i pružio našem modernom dobu tako prikladnu apologetiku.